

A Vigilia BESZÉLGETÉSE

POSSONYI LÁSZLÓVAL

A lélek Sinai hegyén, ahol állítólag nagy nyugalom van, szép csendesen el lehet szunnyadni, észrevétlenül meg lehet feledkezni a világról. Már aki hajlamos rá. Már aki csak álmodni szeret. A lélek csipkerózsika-álmát azonban iróember nem alussza végig, az élet-idegenség betegségét nem fekszi ki. Különösen nem, ha még tanúságtévő is: a kereszténységről, hitéről vall írásban és magatartásban. Az író, az újságíró valóság-élménye, meggyőződés-láza nem a kényelmes földi biztonság révébe kalauzolja őt, hanem a sokszor oly hiábavalónak látszó szeretet-tettek, a sokszor pusztába kiáltott szónak tetsző igehirdetésre ösztönzi, mondván: „Mihaszna szolgálak vagyunk, hisz csak a kötelességünket teljesítjük, a küldetésünket töltjük be.”

— Félelmetesen szeretem az egyedül-
léletet. Aztán pénzügyi állásom idején,
a nappali hivatali órák után, éjjel él-
tem a lapszerkesztésnek, a Korunk Szava
s később a Vigilia szerkesztésének.
Anyám hiába intett, hogy a két végén
égő gyertya hamar elfogy. Balla Bo-
risz csak éjjel volt hajlandó tárgyal-
ni, a szerkesztőségi órák Aradival éj-
félkor, vagy egy órakeresztésig a
Centrál vagy a Belvárosi kávéházban.
S miután a Vigiliától egészen 1943-ig
semmi fizetést sem húztam, újságírói
robotban, színikritikusként, irodalmi
szerkesztőként, sőt horribile dictu, ve-
zércikkíróként tengettem életemet.
Gyermekem, feleségem, családom a Vi-
gilia volt.

A fölszabadulás után pedig katolikus
íróként oly siralmas anyagi helyzetbe
kerültem, hogy házasságra sem gondol-
hattam. S aztán a Vigiliát is elvesztet-
tem, s annak özvegye vagyok a mai
napig is. Közbeeső botlásaimat pedig bo-
csássá meg az Isten, ahogyan én is
megbocsátottam minden ellenem vétke-
zőnek, irigynek, intrikusnak, börtönbe-
dugónak, s azoknak is, akik éppen a
szegénységem és lerongyoltságom miatt
vetettek meg. Mikor én mindnyájukért
vezekeltem és imádkoztam...

A VIGILIA ALAPÍTÁSA

*A kórházban látogattam meg. Megint a
szíve. Le kellene fogynia. De még kény-
szerből, életveszélyben sem tud: szereti
a test örömeit. A magyaros kosztot, a
márkás cigarettákat, a gint. Injekciót
kap. A tű behatol a vénába. Meg sem
rezzen, talán nem is érzi. Megszokta.
Az orvos kimegy a szobából. Laci bá-
csi rámkacsint: — Csak nem ijedtél
meg? Kiülünk az erkélyre. Messzire lát-
ni. Hegyek, hegyek — keretek, koszorúk.
Hűvös szellő borzolja az erdőket, mi*

*is érezzük, a sleppje elér bennünket.
Fenyőillatot hoz. Hátunk mögött, a kert
felől madárszó hangzik: kontráznak a
beszélgetésünkhöz. Mindennek olyan el-
mulás-szaga, végtelen-igézete van. Az
emlékezéshez remek díszletezés.*

— Amikor a Vigilia kiadását elha-
tároztuk, még kezünkben volt az alap-
lap, a kéthetenként megjelenő Korunk
Szava, melyet Széchenyi György látott
el szűkösen anyagiakkal. Ma is őrzöm
a havi ezer pengőre limitált szerkesz-
tőségi honorárium-lista összes nyugtáit.
En a Korunk Szavára nem írhattam ki
a nevemet, mert 1928 óta felelős pénz-
ügyi állásban dolgoztam, s ebben az idő-
ben én voltam — a boletta-korszak ez
— az országos malomfelügyelő és a
II. d. ügyosztály főnöke, 65 malomellen-
őrrel a kezem alatt. Közgazdasági dok-
tori diplomám birtokában, szívbeteg
édesanyám kedvéért vállaltam ezt a ro-
botot. Családunkban már volt írói pá-
lyán elkallódott férfi, s ha csak jelét
adtam írói készségemnek, a nővéreim
kórusban kiáltották: „Gábor bácsi”. Ő
Renan műveit adta ki Balassagyarma-
ton, feltaláló volt s hamar elpusztult. A
Vigilia első beharangozásakor azonban
éppen a Széchenyi György nevét felej-
tettük ki a jövőendő munkatársak név-
sorából, s amellet Apponyi György
egyik antiszociális nyilatkozatát is ki-
pécéztük. Széchenyi tehát szakított ve-
lünk — az utóbbi időkben egyébként is
csak velem volt hajlandó tárgyalni —,
és Katona Jenő kezébe adta a Korunk
Szavát. Pedig 1935 gyertyaszentelő nap-
ján az első negyedéves, kétszáz oldalas
Vigilia-kötet már megjelent, kitérő pa-
piroson, Babits Mihály *Intelem* vezek-
lésre című versével. Itt már én voltam
a kiadó és a felelős szerkesztő is, meg
kellett válnom a pénzügytől, bárhog

marasztaltak, s háromezer pengőn felüli végkielégítést kaptam. Ez és későbbi váraci örökrészem ára, sőt egy regényem teljes, hétezer pengőnyi honorárium is belement a lapba. Az egyháziak közül a két főmunkatárs, Sík Sándor és Harsányi Lajos adtak 500, illetve 200 pengőt egyszer s mindenkorra. Mécs László népszerűségével, verseinek ingyenes közlési jogával volt nagy segítségünkre, Babits szintén. Volt egy kis megtakarított pénzem is, amelyet kölcsönadtam az előző években Balla Borisznak. Ő is eladta aztán apai örökségéből származó házáat, ez is hétezer pengőre rúgott. Belement a lapba Aradi és Balla egy-egy regényhonorárium is, úgyhogy összesen 40.000 pengőnyi deficitje volt a lapnak 1935 és 1944 között. Aradi és Balla három év után külképviseleti pályára mentek, azt mondták, szüntessem meg a lapot. Nem szüntettem meg. Viharos nyomdászamla-lejáratok, szerkesztőségi átalakulások után a német megszállás-kor, 1944 márciusában magam kértem a lap szüneteltetését. Majdnem Gestapokézre kerültem érte.

— Az áldott emlékü Harsányi Lajoson és Sík Sándoron kívül egyházi segítséget nem kaptunk. S amellett, hogy szerény anyagi háttérrel rendelkezünk, ráadásul még a szellemi beállítottságunk is baloldali volt. Ágoston Péter, a nagyváradi jogakadémia erősen baloldali tanára, Ady és Jászi Oszkár barátja gyakran megfordult házukban vendégként. Váradon, a premontrei gimnáziumban már 1917-ben fölszólaltam az önképzőkörben, hogy ne csak az elcséptelt Ady-verseket szavaljuk, hanem a *Proletár fiú versét*, *A dísnőfejű nagyurat* és *Az ős kajánt* is. Ugyanakkor, vagy tíz évvel később, a dunántúli gimnáziumok egyikében-másikában tilos volt még csak Ady nevét is említeni. A század eleji Várad szelleme élesen Tisza István-ellenes és baloldali volt. Ezt hoztam örökségül Szent László városából.

— A Vigiliában is nekifogtunk tehát az akkor még feltűnést keltő amalgamizálásnak. Az emberiség új tavaszára akartuk előkészíteni a magyarságot, hogy a világ sodrából, tengertelen kicsi nemzetként ki ne maradjunk. Századunk első felében a francia szabadgondolkodásban edzett katolikus irányú irodalom állt hozzánk legközelebb. A lap címe a rövid évjáratot megélt francia „Vigilie” vezetett rá.

— Egyelőre külföldi irodalmi nagyságok fordításával, Claudel, Péguy, Bernanos, Mauriac, Gertrud von Lefort, Undset, Bergyajev közvetítésével próbáltunk

az akkori kegyes magyar fehér irodalom fölé emelkedni. Költészetben, a főmunkatárs költő-triász mellett — Harsányi, Mécs, Sík —, hamarosan jelentkezett és csatlakozott hozzánk a spirituális hajlamú új költői nemzedék: Dsida Jenő, Szerb Antal, Rónay György, Toldalag, Horváth Béla, Cserei Szász László, Kocsis László, később Pilinszky, Keresztury és Bóka László is. Nehezebb volt külföldi mintaképeinkhez méltó nivójú elbeszélőket találnunk. De mintegy varázsütésre az élre tört Turzó Gábor, Rónay, Ijjas Antal, a korán elhunyt Ortutay Lovass Gyula — a ma élő Ortutay néprajzi cikkel mutatkozott be. József Attila halála után élettársa, Szántó Judit nekünk engedte át *Juditnak* című, féltett emlékként őrzött versét. Babbitól Rónayig, Horváth Bélától Mécs Lászlóig ívelt tehát költői szivárványunk.

— Nem készültem írónak, s lehet, nem is lettem az sokfelé-szaggatottságom közben. De a közgazdasági egyetemet könyvkiadói szándékkal végeztem el. Mivel a Vigilia kiadója és szerkesztője — anyagi felelősséggel — én voltam, mikor elkövetkezett az ideje, a könyvkiadás felelőssége is rám nehezedett. Aradi és Balla a harmadik évfolyam után nemcsak a szerkesztésből, hanem az anyagi veszteségvállalásból is kiléptek: követségi, konzuli állást vállaltak. Az addig negyedéves kötetekben megjelenő lapot előbb tízhónaposra, aztán évente tizenkétszer megjelenőre alakítottuk át. Akkor több tucat katolikus lap jelent meg a nyolcmilliórs országban, a konkurrencia is nagy volt, de a Vigilia úttörő irányát is kevesen értették meg. Hogy a lap ügynökölhető, eladható legyen, könyvsorozatot is kellett az előfizetési díj mellé ajánlanunk, mert évi 10-12 pengő előfizetési díj mellett az ügynökök nem dolgozhattak; a kb. 40 pengős összeg azonban már megérte a fáradságot, megemelkedett az ügynökölési százalék. Így sikerült a Vigiliát a negyvenes évek elejére 6000 példánnyon felül is terjeszteni. Ez akkoriban nagy sikert jelentett. Évente csak három-négy könyvet adtunk ki, köztük Thornton Wilder: *Sorsom az ég*, André Gide: *Nők iskolája*, Ijjas Antal: *Széchenyi kapitány*, Horváth Béla: *Hol vagy, te nép* című köteteket, valamint Just Béla regényeit, amelyek egyúttal ílmény-kötetek is voltak. *Szilágyi Irma* című regényem harmadik kiadása is a Vigilia-könyvek közé tartozott, akárcsak egykori Mauriac-fordításom, a *Frontenac-misztérium*. Emellett ifjúsági mű-

veket is megjelentettünk: Bulwer, Cervantes, és Mark Twain átdolgozásokat, valamint jó néhány verseskötetet.

— A német megszállás azután mindenek véget vetett: a lap és személyem is szerepelt a Gestapo feketelistáján, s így magam is, aki az üldözötteket menekítettem, bújtattam, segítettem — sokszor a lap legalitása révén —, üldözött és bujkáló lettem. Az ostrom lakásomat, a kiadóhivatalt és minden egyéb javamat megsemmisítette. Csak némi adósság maradt hátra. Ezért a felszabadulás után nem folytathattam sem a lapot, sem a könyvkiadást. De a Vigilia — mint kultúránk szerves része — élni akart, és élt is tovább... A szerkesztés más, de illetékes kezekbe került át. Ez visszamenőleges elismerés volt tíz évi fáradozásaimért.

ÉRDEKES EMBEREK

— *Milyen szerkesztő lehetett? Fodor József azt írja emlékezéseiben, hogy meglepően vehemens, a tettelegességtől sem riadt vissza. Hisztérikus volt, azaz tipikus újságíró-egyénség: körömszakadtáig védte az igazát, nem hajolt meg hivatali tekintélyek és protekciók előtt, csak a tehetséget, a rátermettséget becsülte. Öltre ment érte, ha kellett. Mellette nem kallódott el senki, csak ő maga... Szinte csalhatatlan ízlésű, jó szemű és megbízható ösztönű redaktorként ismerték, saját művészetét, önálló írói kibontakozását viszont veszni hagyta. Míg másokért csatázott, dühét másokért apasztotta, nem maradt ereje a maga csatáihoz, s maradék dühét végül elfogyasztotta hedonizmusa. Mindezt ma már nehéz elhinni róla: egykor otellói szerepkörben e falstaffi alkat...*

— Kortársaim közül, a test és vér gyengeségei által még jobban kísértésekbe hozható emberek közül azokat tartottam a legtöbbre, akik úrrá tudtak lenni a földi nehézkedési erőn. Claudel, Sigrid Undset, Maritaint. 1936-ban a Vigilia meghívta Maritaint Pestre, ő el is jött és előadást vállalt a Szent István Társulatnál. Ugyanúgy barátunkká vált, mint Claudel, akinek *Angyali üdvözlés* című drámája csúcspontját Bulla Elmával adtuk elő egyetlen alkalommal egy zsúfolt nagytermű zeneakadémiai Vigilia-esten. És barátunk volt Sigrid Undset is, akivel Balla Borisz levelezett, s akinek néhány kisebb művét magam fordítottam le, bár a legnagyobbra, az *Olaf Audunsonra* csak készültem. Ez a regény ma is adóssága a magyar — különben oly fejlett —

fordításirodalomnak. Életem zsenge korában a legérdekesebb ember számomra Ady volt, aki sokban hozzájárult megteremtéséhez is, és szerintem a XX. század legnagyobb költő-zsenije világviszonylatban. Sajnos csak látásból és írásból ismertem. Érdekes emberi életívet írt le Bajcsy-Zsilinszky Endre az Attila utcai korcsmázásainktól a sopronkőhidai mártíromságig. Vele többszörösen Balla Borisz hozott össze, aki a lapjában is dolgozott. S nem kevésbé volt érdekes egyéniség Balla barátom: három zseniális regénye után az óceán fölött szétépte a félben levő negyediket, s talán lemondásból, nem nyúlt többé szépirói tollhoz. Lisieuxi Szent Teréz és Ady után a konverziómat neki köszönhetem.

— Just Béla a legellentétebb tulajdonságokból összerótt, okos, találékony és tehetséges író volt. Telve nyugtalansággal, feszültséggel. Ha játékszenvedélye, a rulett-láz elfogta, képes volt sok törvényszabályt is áthágni. A Vigilia megmaradásában mégis érdemei vannak, mert üzleti szellemével, ötletességével gyakran ő jelzett kiutat, hogy honnan milyen kölcsönt vegyek fel, amit persze egyedül nekem kellett törlesztenem. Balla Borisz világlátókörü szellemi indításokat tudott adni, a lelki élet és a misztika rejtelseinek búvárlójaként ismertük, aki azonban írni lusta. Just fölszedegette a Balla által elhullatott morzsákat és jól fésült, feszes, franciás könnyedségű stílusban regénykéket formált belőlük. A sors iróniája, hogy az Informations Catholiques Internationales a világ katolikus íróit ismertetve, egyes-egyedül őt szerepeltette magyar íróként. Just értett a reklámhoz és az önadminisztráláshoz is, alig volt dolog, amitől visszaretent volna. A Gide-féle „action gratuite” nemegyszer erkölcsi meredélyek felé vezetete. A fölszabadulás után fontos, bizalmi állást kapott, mégis az elsők között diszsidált. Franciaországban pénzhez jutott, egy spanyol szigeten villát vásárolt, és mezítláb a parton, kutyáival incselkedve, hátrafelé lépkedve beetalpalt egy tuskén hullamérget hordozó tengeri sündisznóba. Az orvos nélküli partvidéken harmadnapra már csak a lába levágásával lett volna megmenthető. Ebbe azonban nem egyezett bele: borzalmas kínok között, felfúvódva és elüszkösödve halt meg. Villájiát — értesülésem szerint — a magyar katolikus írókra hagyta. Angyal és ördög volt egy személyben: vérbeli Jókai-alak.

— Gyermekkoromban a legnagyobb örömöm az volt, ha a német kisasszo-

nyommal vagy mással tavasszal, nyáron, őszi időben a váradi szőlőhegyre mehettem, a Dorongos oldal és a Nagysötét-ág líceum-bokrokkal, vadszedérel szeggett göröngyös útjain. Ahogy elhagytuk a Nagyállomást, és a repülőhidat, kevesebb lett a ház, kevesebb a járókelő és minden szembejövőnek szabad volt köszönni. És a felnőtt, törődött vincellér-emberek, kapások, kosarakat cipelő kofák mindannyian vissza is köszöntek. Emberség lakozott a tájon — jobbról az azóta lebontott, miniatűr San Pietró formázó Kálvária-templom, balról, egy magaslapon több öles vaskereszt — mint ma egy televíziós torony — magasodott. Az elemiben, mivel csak be kellett íratnom egy papírbeltban a radírokat, ceruzákat, tollakat, félév végére tetemesre nőtt az általam fogyasztott iskolai szerek ára. Szegény, mezít-lábas vincellér- és napszámos-gyerekek is jártak a Stark iskolába, akiknek nem teltet a vásárlásra. Végül is a többi gyerekek kellett megtiltani, hogy tőlem bármit is elfogadjanak, mert ha kértek, nem bírtam megtagadni a segítségét. Amíg volt valamim, adtam, s amikor rászorultam, tudtam elfogadni is. S ma sem tudom, ki tesz jobbat, aki ad, vagy aki elfogad és alkalmat nyújt embertársának, hogy adakozzon.

— Szerettem az embereket, de tudtam gyűlölni is emberirtó ideáikat, a l'art pour l'art gonoszokat. Imáim hozzásegítettek, hogy a gyűlölséget lassan kitepegessem magamból, s csak a rossz esszenciáját gyűlöljem; az emberirtást, nyomorítást, háborúzást és szociálisét. S míg régente egy olyan szociális országért imádkoztam, amelyben a magyarság utolérheti az Árpádok, Anjouk és Hunyadiak óta nélkülözött európai optimumot, s ahol nemcsak a magyarok, hanem az idegenek is boldogulhatnak, ma már a rosszhangzású „idegenek” helyett az „összes itt lakó népe-
kért” imádkozom.

A SZÍNHÁZ SZERELMERE

A kétágyas szobát ma még egyedül lakja. A napokban új beteg várható. A múlt héten ketten haltak meg a másik ágyon. Félelemmel terhes itt minden sarok, megüli a levegőt a vesztőhely szaga. Laci bácsi ajka körül most mégis tétova félmosoly játszik. Szerinte hetven év éppen elegendő idő az emberéletre. Egy cigányasszony megjósolta neki, hogy a nyolcvanát már nem éri meg. A horoszkópja azonban — amit titokban megcsináltatott — matuzsálemi kort jövendöl.

— Tulajdonképpen műfajom a dráma és a színikritika. Rövid drámairói pályafutásom alatt többször is megízleltem a sikert. Calderon *Nagy Világ-színházának* átdolgozása magyar misztérium-játékká, jóleső ízelítő volt a színpadból. Farkas Ferenc írta a zenét, Lukács Margit, Szabó Margit, Szörényi Éva játszotta a női, Petheő Attila, Abonyi Géza, Kovács Károly, Major Tamás a férfi főszerepeket. Ungvári, mint a Halál kaszája sokakban rémületet, önvizsgáló megrázkódtatást keltett. Aztán jött első önálló művem, a *Szilágyi Irma*. A negyvenes évek kezdetén a bérleti rendszer csak 14-25 előadást tett lehetővé a Nemzetiben. Az én Irmámat át kellett vinni a 25. előadás után a Városi Színházba, ahol még hat zsúfolt házat ért meg. És aztán játszották Kassától Marosvásárhelyig, Debrecenben, Váradon, pontosan azokon a tájakon, ameddig Bethlen Gábor fejedelem-sége terjedt. Nemsokára a Magyar és a Vígszínház kért tőlem darabot. Írtam is a Vígszínháznak egy finoman anti-kapitalista darabot, a *Kakukkfiókot*, de mire szíre került volna, Budapest bombázása is megkezdődött. Kitűzött darabom helyett inkább Lagerlöf Selma kissé epikus művét játszották, jóformán üres házak előtt. Hiába nyilatkozott aztán Kárpáthy Aurél, a kis Madách Színház rövid ideig működő társigazgatója hirteligen, hogy van magyar darab kéznél, például a *Kakukkfiók*, az ő színháztól való kiválásával az a fiókban maradt. Különben is vész üldözte. A Vígszínház romjai közt találtam meg, ahol a nyilasok elől bújtam. Mikor a színház volt igazgatójának a ládáját fosztogatók feltörték, a helyiséget fölgújtották, én 16 vödör vízzel oltottam el a tüzet. Valamiben gázolt a lábam. Lehajoltam: darabom szétszórt lapjaira bukkantam. A ládában azonban drága dohányneműek is voltak, és 8-10 csomag Darling — kedvenc akkori cigarettám — meg egy csomó szivar a zongorányi láda fölfeszített fedele mögé esett. A szivarokat szétszórtam lúvótársaim között, s kerestem a darabon 10 csomag Darlingot.

— Általában elsőnek mindig szindarabként írtam meg regényeimet, kivétel csak az *árnyék*, melynek a második felvonásáig jutottam el. A nácizmus, a vasfarkasok kigunyolása volt ez, finom éllel, de akkor színpadra úgysem kerülhetett, hát regényként fejeztem be. Még egyszer próbálkoztam darabírással: 1848 százéves évfordulójára. A darab a kitüntetett négy legjobb kö-

zött kapott helyet, de nem adták elő, merésznek tűnő témája miatt: a szabadságharc idején a német ajkú városokban jelentkező zsidóüldözésről és egy kezdetben antiszemita íróról szólt. Eből írtam aztán a legutóbb megjelent *Bűnbak és áruló* című regényemet. Miután bolond az, aki olyan szekér után fut, ami nem veszi föl, abbahagytam a darabírást. Fordítottam. Strindberg *Húsvétját* Somlay Artúrral, Bourdel *La prisonnière*-jét Bulla Elmával adták. Max Mell átdolgozásomat a konvertita üldözöttek játszották az Eskü téri színházban. Többi fordításaim elvesztek, pedig volt köztük egy Achard-darab is — *Auprès de ma belle* —, amit Párizsban évekig nem lehetett levenni a színpadról. Nyoma veszett ennek is.

— Öt- vagy hatéves lehettem, mikor a *Balkáni hercegnő* és az *Orfeusz a pokolban* című operettekbe elvittek. Nővéreimet a nagyváradi Szigligeti Színház zeneszerző karmestere, Várady Aladár tanította énekelni, a kevésbé telt házak esetén féláru páholyjegyekkel is szolgálván. Az 1910-es évektől kezdve az első világháborús évekig így csak Jacobi, Kálmán, Lehár, Strauss, Millőcker és Suppé operettjeiben tölthettem a kedvemet. Gimnazista koromban aztán világirodalmi és magyar klasszikusokon, Madáchon, Shakespeare-en, Sophoklészen, Molière-en, valamint Rostand-on, Bródyn, Molnáron, Barta Lajoson nevelődtem. Színházrajongásomnak köszönhetem, hogy az 1919-es tanácsköztársaság kulturális életét „loco” élhettem át. Húsvét előtt — 16 éves voltam — betegség ürügyén Pestre utaztam itteni rokonainkhoz. Ekkor a románok már Csucsanál harcoltak a székely hadosztállyal, és 1919 nagypéntekén be is vonultak Váradra. Én Pesten ragadtam és minden nap, vasárnap néha háromszor is, délelőtt, délután és este, színházban ültem. Kulturális életünket többek között Lukács György, Balázs Béla és Bartók Béla irányították. Ma is el tudok sorolni vagy harminc akkori színházi előadást, jórészt szereplőkkel együtt. Csokonai, Bródy, Gárdonyi, Lengyel Menyhért, Molnár, a feledhetetlen Szomoróy II. Józsefével, Karinthy voltak műsoron, a külföldiek közül G. B. Shaw, Schiller, Goethe, Maeterlinck, Calderon, Shakespeare, Hauptmann a legjobb színészekkel: Csörtöstől Varsányi Irénig, Beregitől Somlayig, Fedák-tól Szerényig és Urayig. Május vége felé ébredtem rá, hogy elvész gimnáziumi évem, ha haza nem szököm Pestről. Regénybe illő kalandok közt — egy

koffer francia könyv mentett át a szegeci francia határváron —, szerb és román katonák igazoltatásai, zulukaffer kaszárnyaáristom után tértem vissza Váradra. Itt néhány hármassal csúfított bizonyítvánnyal tüstem a VI. gimnáziumon, s mikor csak tehettem, színházban ültem. Mit érdekelt, hogy a remek pszichológus premontrei tanárok azt kérdezték: Akarsz-e kémiaiból felelni, vagy hármast kapsz, és a jegy az érettségi bizonyítványban is benne lesz. Dehogy akartam én kémiaiból felelni, hiszen fel se vágtam a tankönyvemet...

TEGNAP ÉS MA

Többhónapos kórházi ápolása-kezelése után a lakásán kerestem föl. A Köröndhöz közel lakik. Egy naftalin és pelesenka-szagú, zsiros csizmára emlékeztető bérház sötét, dohos, földszinti szobájában. Ablakai az udvarra néznek. A nap nem süt be soha. Laci bácsi nappal is egy szál körte alatt vakoskodik: olvas, ír, töpreng. Szobája akár lomtár vagy fogházi cella is lehetne. Csak az ágy — kemény derékaljú pricc — és egy behemót, öblös fotel áll benne biztonságosan. Az asztalon ritka csendélet: szalonna, kenyér, lekvár, zokni, lábos, nyakkendő, egy tányéron vaj, uborka. A földön könyvhalmok, újságkötegek, ingek. A szekrényben hulladék, néhány pulóver, egy-két öltöny és kabát. De legfőképpen hulladék. Gyűjtőhelye a kacsatoknak, a kidobnivalóknak. A falon szentkép: Lisieuzi Szent Terez. A polcon a *Vigilia régi évfolyamai: 1935-től 1944-ig. Egy szoba az övé. Társbérlet.*

— Az új bort nem lehet régi kecskebőr tömlőkbe tölteni, az erjedő erő szétveti azt. Amit sokan válságnak látnak, elenyészik az arianizmus vagy a reformáció válságához viszonyítva. Az egyház óriási lépést tett a világbéke követelése, a faji diszkrimináció és a valósi türelmetlenség elítélése terén. Tudatosítja, hogy minden ember, színes vagy fehér, hívő vagy hitetlen emberi létfölteteleiért felelősek vagyunk. Mégpedig egyetemlegesen. Ehhez az új borhoz szerintem az új tömlő a jövő papasága lesz. Nekik kell olyan nevelést adni, ami a latin nyelv múltbeli nemzetek fölöttiségét és kulturális feladatait is ellátni és pótolni tudja. Tehát a hitbeli dolgok mellett széles körű nyelvtudást, műveltséget, szociológiát, a világunkba illő illemtant, ami egyetemes hivatásukat mai értékrendszer alapján is biztosítja. És persze vajdó világunknak meg kell teremnie önfeláldozó hé-

roszait és szentjeit, akikben épp az jelelenti majd a zseni újdonságát, hogy megszületésükig elképzelnél se tudjuk őket. De jönni fognak. Hiszem, hogy a szocialista-kommunista társadalmak is megszülik majd a maguk Szent Ferencseit, Erzsébetjeit, Kis és Nagy Terézzeit, akikre hívó és nem-hívó emberek egyre nagyobb tisztelettel néznek és életükben példaképként is követhetik őket. Így hitünk gyakorló megvallása a jövő társadalmainak hasznára lesz. S ennek elérése, előmozdítása, szolgálata nemcsak a katolikus, hanem minden keresztény végcélja a földi életben.

— Szeretem a fiatalokat, s persze féltetem őket. Mindegyiknek olyan szülőanyát kívántam volna, aki gyanútlan szeretetével, gyermekébe vetett bizalmával megkeseríti szájukban az elkerülhetetlen ifjúkori bűnöket, amikkel anyjuk bizalmát is kijátsszák. S nem nyárs-polgári jófiúságra, sunyi látszat-tiszteségre nevelném őket. Már öltözködési excentricitásukkal is lázadnak a megelőző korosztályok kispolgári ízlése és szemlélete ellen. Csak lázadjanak, keressenek. A must forrásában zavaros, de idejében kitisztul. Az ifjonti szerelmet sem sajnálom tőlük. Csak az exhibicionizmusuk ijeszt el néha. A szerelem két ember magánügye, nem kelleme úton-útfélen elkoptatni, kiszolgáltatni. Hiszem azonban, hogy mai ifjúságunk zömében különb, mint mi voltunk ötven évvel ezelőtt. A felnőttek felelőssége, hogy otthont, lakást, családalapítási lehetőséget biztosítsanak nekik, és a tisztesség egyedül járható útját kívánatossá tegyék előttük.

— Anélkül, hogy az elásott talentumok vétkét érezném öreg fejemre súlyosodni, elégedett vagyok a sorsommal. A fölszabadulás utáni állástalan hanyattatásaim idején ész-tisztelet írókat fordítottam Ina Stultsohnnal, Éber Inával, aki magyarul nem tudott, de ész-tisztul és oroszul igen.

Ez idő tájt főként kenyéren, olcsó élelmiszereken éltem, ettől 120 kilóra híztam. De közben majdnem közelből megismertem a zugkocsmák és vendéglők publikumát, és alámerülésemben is szeretni tanultam a hullott embereket. Azt hiszem, ma is ugyanúgy tennék mindent, mint ahogy tettem.

AZ ÖKUMENÉ TISZTÍTÓTÜZE

Mi mindent mondtak róla! Hogy sokat fecseg. Módoros, a monarchiás idők bohém, szeparés újságíróira emlékeztet. Hogy eleven szecesszió. Hogy feledékeny-

sége és kezdődő siketsége ellenére féltelmetes a hallása és a memóriája — ha éppen szüksége van rá. Hogy túlélte önmagát. Hogy a keresztényisége gyanús. De kiről nem hangzanak el pletykák, kegyetlen megjegyzések, sértő megszólalások? Mit lehet tenni? Laci bácsi mindig tudta, hogy az emberi lélek és az élet csapdájánál ki-ki csak a saját irányítójára számíthat, csak a neki szóló belső üzenetre építheti nyugalma és tisztességét. Az ütvésztek azért vannak, hogy erősítsenek, felvertezzenek bennünket — önmagunk gyengeségeivel szemben is.

— A Vigilia legfontosabb feladatának ma is azt tartom, hogy minden emberhez, hívőhöz és nem-hívőhöz egyaránt szóljon és töretlenül fejlessze az emberiség szocialista-humán erényeit. A párbeszéd a különböző meggyőződésű, de egyformán jóra törekvő gondolkodó főkkel, valóságos Kolumbusz-tojása.

Én — ha lenne — több helyet szorítanék olyan külföldi és magyar szép-irodalmi anyagnak, amely az érzelmen, a katarzison át az ember szánalmát és részvétet keltő momentumainak előmutatásával nevel. Igaz, ma az érzelmi irodalom középfokú szellemiség mellett nem divatos és nem is lehet azzá. De van egy gorkiji, undseti, bernanosi érzelmi részvét-faktor is, amely mint termékenyítő csíra elültethető az emberekbe, anélkül, hogy a kegyes, ún. fehér irodalom banalitásaiba süllyednénk.

— Kisgyermekkoromban vallási hullám sodrában éltem. Kilencéves koromban, az akkori X. Pius pápa által engedélyezett korhatár-leszállítás alapján, gyóntam, áldoztam és bérmálkoztam, katolikus anyám titkos jóváhagyásával, s hitetlen, de magát mégis reformátusnak valló apám nyilvánvaló tudta nélkül. Szimuláns tanultam a katolikus és a református hittant.

Tizennégy éves koromban aztán konfirmálkoznak is kellett hivatalos keresztlevellem, anyám reverzáisa folytán. Kezembe vettem a kelyhet s felfohászkoztam: Istenem, ha akarod szentség, ha akarod, nem szentség: én a Te nevedben veszem... Ezután zárult szorosra a váradi ortodox hitközség elnökének fiával, Leitner Miklóssal való barátságom. Osztályunk legtehetségesebb, legmélyebb tudású és kamaszkorában is legerkölcösebb tanulója volt. Engem nemcsak matematika-undorom bukással fenyegető szakadékaiban vezetett át, hanem közös olvasási program alapján, Aiszkülösztől Shakespeare-ig és Goe-

théig, a klasszikus drámairodalom is, a teljes oeuvre megismerésének igényével. Esténként, csillag-feljöttekor elkísértem őt az ortodox templomba, s bár csak a templomkapu előtt vártam meg az ő tízperces imahódolatát, a valódi, ószövetségi zsidó erkölcsi tanok tetemes részét megvitattuk. Görögkeleti sógorom családjának vallási életét is megismerve, már potenciálisan bennem élt az ökumené 16-18 éves koromban.

MOSOLY A TŰLVILÁGRA

Arcán egy pillanatra föl villan a mosoly, aztán hirtelen kihuny és szája körül nyomban két merev ráncná dermed. A vonásai megkeményednek, áthatolhatatlanná válnak. Arca feszültséget tükröz, hangjában csöndes irónia bujkál. Aztán egy szemöldökráncolás, magas homlokának még szélesebbé nyújtása, ajkának csücsörítése — és az a bizonyos mosoly lassacskán visszatér. Összekulcsolja a kezét, tenyerét széttárt ujjakkal az íróasztal szélére helyezi, felső testével kényelmesen nekitámaszkodik.

— A halált úgy várom, mint egy minden művészetet, lendületet és megrendülést felülmúló színjáték függönyfelmenetét. Szerintem Isten nem ítélkezik földi módra, csak egyszerűen az emberben fölgújtott jóra való készség, szeretet és a Benne való hit révén por-szemként, mágneses erővel magához

rántja az övéit. A pokol és a purgatórium a Tőle való távolesés, a lelkiismeret-furdalás kínja földi bűneinkért. A kérdés csak az: szerettem-e eléggé Istent s a földön az igazságot, gyümölcsözőt-e valamit az életem vagy sem? S azt hiszem, az öregkor békéjét az hozza meg, ha hibáinktól, vétkeinktől, földi nehézkedéseinktől fokról fokra elszakadunk.

— Rendíthetetlen, belső bizonyosságú meggyőződés, hogy ez a földi élet csupán átmenet. Átmeneti gond, törődés, átmeneti siker vagy balsiker, szerencse vagy szerencsétlenség. Szerintem ahhoz, hogy az ember az emberben hihessen, előbb Istenben, egy örök rendben és igazságosságban kell hinnie. Én éppolyan erősen bízom tehát az emberekben, hozzám hasonló esendőségük ellenére is, amilyen rendületlenül Istenben hiszek. Minden jóra irányuló mocsanásuk, még ha félre is sikerül néha, bizalommal tölt el. S bizalom nélkül az embernek se kicsi, se nagy tette nem sikerülhet — és az emberiségnek sem. Az én szememben a legfőbb áldás a földön a hit és a kegyelem. Erre kell megnyitnunk a nehezen hallók fülét, a rövidre látók szemét. Azokét, akik csak a sebek megtapintása esetén tudnak hinni, mint Tamás.

HEGYI BÉLA

Papírpapírás

*fölszippant a sárkányorrú láz
ncki kellene ugrani megölni
csacsóság
kitagadott szavak lebzselnek a száj körül
a váll zsöllyéiben
az órainga botorkál
vacog a higany a hőmérőben
becsapódnak az ajtók
halljátok
minden ajtó
megszenesedik a teadélutánok szőnyege
ki ássa ki alóla a fölperzselt keringőket*

*elszintelenedik az álmok klorofilja
plasztik koporsó az idő*

*vargabetükön járkál a kítaszított
eljut talán még
kapuzárás előtt
a havasi elragadtatásba*

TŰZ TAMÁS